

SKATTENYTT

OFFICIELLT ORGAN FÖR TAXERINGSNÄMNDSDÖRANDENAS RIKSFÖRBUND

DISTRIBUTÖR AV MEDDELANDE FRÅN RIKSSKATTEVERKET

Nr 4 1971

Om lageraktier och organisationsaktier i byggnadsrörelse

Av civilekonomen Bror Olsson

Den skattemässiga behandlingen av aktier som byggnadsföretagen innehar tilldrar sig från skilda utgångspunkter intresse. Själva karaktären av aktierna är avgörande för hur inkomstbeskattningen för ägareföretaget i betydelsefulla hänseenden verkar. Därav följer att gränsdragningen mellan aktier av olika karaktär blir en fråga av mycket stor vikt. Det kan därför finnas anledning undersöka var gränsen går mellan de olika aktieslag som här är aktuella och belysa gränsdragningens effekt vid inkomstbeskattningen.

Man kan urskilja två huvudtyper av aktier i byggnadsföretagens ägo, i praktiken vanligen benämnda lageraktier och organisationsaktier. Möjligen skulle man kunna tala om ytterligare en huvudtyp, nämligen kapitalplaceringsaktier, men denna tredje kategori är så sparsamt representerad hos företagen att den knappast förtjänar särskilt uppmärksammas. I denna uppsats koncentreras intresset helt på lageraktier och organisationsaktier.

Redan inledningsvis bör anmärkas att begreppet organisationsaktier här används i vidsträckt mening – till innebörden kongruent med det i skattelitteraturen ibland begagnade uttrycket inventarieaktier. Mot lageraktier korresponderar i sin tur uttrycket varuaktier.

För att den följande redogörelsen skall kunna bli någorlunda lättläst behövs ett par enkla termer att använda som beteckning på de företag diskussionen kommer att kretsa kring. ”Byggnadsbolaget” kommer genomgående det företag att kallas som är innehavare av lageraktier eller organisationsaktier, och byggnadsbolaget förutsätts driva yrkesmässig byggnadsrörelse i aktiebolagsform. Det bolag som byggnadsbolaget har aktier i kallas för ”lagerbolaget” när fråga är om lageraktier och för ”organisationsbolaget” när fråga är om organisationsaktier. Från språklig synpunkt ter sig sist-

nämnda båda uttryck onekligen som mindre attraktiva, men de har den fördelen att identifieringen på ett enkelt sätt underlättas. Samtliga berörda företag förutsättes vara svenska aktiebolag.

Först skall nu här lämnas en mycket kortfattad karakteristik av begreppen lageraktier och organisationsaktier i byggnadsrörelse. Några utmärkande egenskaper för de båda aktieslagen skisseras i allmänna ordalag. Därefter följer ett avsnitt som belyser verkningarna vid byggnadsbolagets inkomstbeskattning i en del mer betydelsefulla hänseenden. Efter dessa båda avsnitt kommer uppmärksamheten att riktas mot ett par specialfall, där gränsdragningsfrågan kan vålla problem. Uppsatsen avslutas med en diskussion, som gäller frågan huruvida aktierna kan byta skattemässig karaktär i byggnadsbolagets hand.

A. Aktiernas allmänna karaktär

Lageraktier

Lageraktier i byggnadsrörelse kännetecknas väsentligen därav att aktierna utgör substitut för en eller flera *fastigheter*. Lagerbolagets verksamhet består nämligen uteslutande eller så gott som uteslutande i att äga och förvalta ett fastighetsbestånd för byggnadsbolagets räkning. De fastigheter lagerbolaget innehar kan utgöras av färdiga förvaltningsobjekt, men det kan också röra sig om råmark eller saneringsfastigheter för framtida exploatering. Att märka är emellertid att lagerbolaget för egen del *inte* driver byggnadsrörelse, tomtrörelse eller handel med fastigheter. Fastighetsbeståndet i lagerbolaget är med andra ord *inte smittat* som omsättningstillgångar i någon rörelse hos lagerbolaget. Om lagerbolaget avyttrar fastighet, utlöser avyttringen följaktligen beskattning enligt realisationsvinstreglerna, inte enligt rörelsereglerna. Å andra sidan är lagerbolaget – till skillnad från byggnadsbolaget – inte berättigat till skattemässig lagernedskrivning av sitt fastighetsinnehav.

Bilden av lageraktier kan kompletteras med en hänvisning till rättsfallen RÅ 1950: 489, RÅ 1955: 773–774, RN 1956 nr 4: 8, RÅ 1962: 1107 (jfr SN 1963 s 29 och 34) och RÅ 1969: 384–386. Omnämnas bör också följande fall, som inte gäller lageraktier men väl lagerandelar, nämligen RN 1955 nr 5: 5, RÅ 1957: 639–640 och RN 1960 nr 4: 6a.

Organisationsaktier

Organisationsaktier kan karakteriseras som substitut för en *rörelse* eller *rörelsegren*, som byggnadsbolaget bedriver genom organisationsbolaget. Aktierna representerar ett led i uppläggningsen av byggnadsbolagets egen rörelse. Den i organisationsbolaget bedrivna verksamheten är i regel på ett eller annat sätt integrerad med byggnadsbolagets egen. Fråga kan vara både om vertikal och om horisontell integration. Organisationsbolaget kan t ex driva byggmaterialtillverkning, målerirörelse eller någon form av installationsrörelse. I sådana fall vållar avgränsningen mot gruppen lageraktier som regel inga problem. Mer intressant och – vad gäller gränsdragningen – mer komplicerad blir situationen, om organisationsbolagets rörelse är inriktad på

fastighetsaffärer av något slag. Låt oss därför göra den begränsningen av ämnet, att organisationsbolaget förutsätts driva egen självständig *byggnadsrörelse, tomt-rörelse eller handel med fastigheter*. När verksamheten har denna inriktning, är organisationsbolagets fastighetsinnehav – möjligen bortsett från rena driftfastigheter – *smittat* som omsättningstillgångar i organisationsbolagets egen rörelse och avyttring utlöser följaktligen beskattning enligt rörelsereglerna, inte enligt realisationsvinstreglerna. Resultatutjämnning kan emellertid åstadkommas hos organisationsbolaget – liksom hos byggnadsbolaget – bl a genom rätten till lagernedskrivning av kvarvarande fastighetsbestånd.

Några rättsfall, som ger ytterligare belysning åt karaktären hos organisationsaktier i byggnadsrörelse, är RN 1953 nr 6:2, RN 1960 nr 4:6b, RN 1962 nr 2:9 och RN 1968 nr 7:4.

Sammanfattning

Karaktären av fastighetsinnehavet i det bolag, om vars aktier fråga är, blir – med den nyss gjorda begränsningen av ämnet – avgörande för aktiernas ställning i byggnadsbolagets hand. Sambandet kan kort uttryckas på så sätt, att ett osmittat fastighetsinnehav gör aktierna smittade, under det att ett smittat fastighetsinnehav gör aktierna osmittade. Hos byggnadsbolaget får nämligen aktierna i det förstnämnda fallet ställning av omsättningstillgångar (substitut för fastighet), i det sistnämnda fallet ställning av anläggningstillgångar (substitut för rörelse eller rörelsegren).

B. Gränsdragningens betydelse för byggnadsbolagets inkomstbeskattning

Aktiernas olika karaktär får – som redan inledningsvis antytts – avgörande genomslag vid byggnadsbolagets inkomstbeskattning. För att markera skillnaden och underlätta gränsdragningen mellan aktierna skall några av de viktigaste inkomstskatteeffekterna här uppmärksammas.

1. Beskattning av utdelning på aktierna

Lageraktier

Utdelning på lageraktier utgör för byggnadsbolaget *skattepliktig* inkomst. Huruvida byggnadsbolaget är svart eller vitt, fåmansbolag eller flermansbolag, saknar helt betydelse. Utdelningen skall under alla förhållanden inkomstbeskattas hos mottagaren. Detta har fastslagits genom uttryckligt stadgande i 54 § tredje stycket KL.

Stadgandet ifråga kan ses som uttryck för lagstiftarens strävan att få till stånd en generell och oinskränkt beskattning av all vinst som kan uppkomma på yrkesmässig byggnadsrörelse. Om man avstod från att beskatta byggnadsbolagen för utdelning på lageraktier, skulle rörelsebeskattningen inte bli effektiv t ex i de fall där lagerbolag utnyttjas som mellanled vid fastighetsförsäljningar. Eftersom lagerbolag inte själva är rörelsedrivande, kan deras avyttring av fastigheter inte utlösa annan inkomstbeskattning än den som föranleds av realisationsvinstreglerna. Därav följer att hos lagerbolag kan uppsamlas vinstmedel, som helt eller delvis är obeskattade. Med

föreskriften om ovillkorlig skattskyldighet för utdelning på lageraktier har man velat sörja för att vinstmedlen skall fullt ut träffas av beskattning minst en gång inom koncernen – om inte förr så när byggnadsbolaget beslutar ”ta hem” vinsten från lagerbolaget genom utdelning på aktierna. Det kan sägas att stadgandet ifråga numera – sedan realisationsvinstbeskattningen på fastighetsområdet år 1967 gjordes evig – egentligen är strängare än vad som kan anses motiverat av bakomliggande syfte. Inte så sällan uppkommer nu en kedjebeskattnings, som knappast är förenlig med den i många sammanhang uttalade principen att en bolagskoncern, bestående av moderbolag och helägda dotterbolag, inte bör beskattas hårdare än om verksamheten vore sammanförd i ett enda bolag.

Organisationsaktier

Utdelning på organisationsaktier utgör för byggnadsbolaget *skattefri* inkomst. Detta är huvudregeln. Vissa inskränkningar i skattefriheten stadgas emellertid i KL 54 § första och femte styckena, vars innebörd kan sammanfattas på följande sätt.

Är byggnadsbolaget ett vitt fåmansbolag eller ett flermansbolag, går utdelningen fri från beskattning endast under förutsättning att byggnadsbolaget innehar minst 25 % av röstetalet för hela aktiestocken eller – om 25 %-gränsen inte är uppnådd – byggnadsbolaget kan göra sannolikt att aktieinnehavet betingas av den egna rörelsen.

Är byggnadsbolaget ett svart fåmansbolag, går utdelningen fri från beskattning endast under förutsättning att aktierna kan hänföras till den kvalificerade aktiekategori som K. G. A. Sandström i sitt stora arbete om utdelningsbeskattningen kallar ”organisationsaktier i inskränkt bemärkelse”. Härför krävs enligt praxis att aktieinnehavet representerar mer än 50 % av röstetalet för hela aktiestocken. Bolagen skall med andra ord vara att anse som moder- och dotterbolag i konventionell mening.

I praktiken är omständigheterna vanligen sådana att byggnadsbolaget innehar *samtliga* aktier i organisationsbolaget, och förutsättningarna för skattefri utdelning på aktierna är följaktligen som regel uppfyllda.

2. Aktierna som nedskrivningsobjekt

Lageraktier

Lageraktier utgör omsättningstillgångar i byggnadsbolagets rörelse och får i denna egenskap skrivas ner inom de gränser som gällande lagervärderingsregler medger. Ramen för avdragsgill nedskrivning anges i punkt 1, åttonde stycket, av anvisningarna till 41 § KL, som stadgar att värdet av lager av ”fastigheter och liknande tillgångar” skall upptas ”till vad som med hänsyn till risk för förlust, prisfall m m framstår såsom skäligt”. Det är värt att notera, att skattelagstiftningen inte godtar någon konsolideringsnedskrivning av byggnadsföretagens lager. Avdrag får inte åtnjutas för större nedskrivning än som kan bedömas ge täckning för förlust- och prisfallsrisk.

En värdemässig precisering av nedskrivningsramen har lämnats av riksskattenämnden i anvisningsform (1966 nr 1:2). Riksskattenämnden fastslår i sin anvisning först att *direkt* ägda fastigheter som utgör lagertillgångar i byggnadsrörelse får nedskrivas med högst 15 % av summa anskaffningsvärden, och därefter lämnas följande uttalande beträffande lageraktier och lagerandelar.

”I fråga om aktier och andelar i fastighetsbolag och fastighetsföreningar, som utgöra lagertillgångar i byggnadsrörelsen, bör den i räkenskaperna gjorda värdesättningen godtagas, därest värdesättningen, i vad den grundas på bolagets eller föreningens innehav av fastigheter, skett enligt grunder som enligt vad nyss sagts kunnat godkännas för lager av egna fastigheter, dock att sådan aktie eller andel icke må vid värdesättningen upptagas med negativt värde.”

Tillämpningen av denna föreskrift är komplicerad. Hänsyn måste tas till det förhållandet, att aktiebolagsinkomst är underkastad dubbelbeskattning och att följaktligen alla vinstmedel i lagerbolaget – öppet redovisade och dolda – belastas av en latent utskiftningsskatteskuld. Svårigheterna kan belysas med ett sifferexempel.

Antag att byggnadsbolaget förvärvat samtliga aktier i ett lagerbolag för 1 milj. kronor. Antag vidare att lagerbolagets balansräkning vid tidpunkten för aktieförvärvet hade följande utseende i sammandrag.

Likvida medel	50.000:—	Inteckningsskuld	500.000:—
Fastighet	800.000:—	Aktiekapital (= tillskjutet belopp)	100.000:—
		Vinstmedel (beskattade) .	250.000:—
	<hr/>		<hr/>
	850.000:—		850.000:—

Vid beräkning av utrymmet för nedskrivning av aktiernas värde gäller det nu att söka ett mått på vad byggnadsbolaget egentligen betalat för *fastigheten* i lagerbolaget. Beräkningen får ske ”baklänges” och med utgångspunkt från köpeskillingen för aktierna. Om vi antar att fastighetens verkliga värde av byggnadsbolaget bedömts utgöra X kronor och om utskiftningsskatteskulden antas ha beaktats till halva sitt belopp vid prissättningen av aktierna, kan lösningen erhållas genom följande ekvation.

$$1.000.000 = 100.000 + 250.000 + X - 800.000 - 40 \% \left[250.000 + \frac{1}{2} (X - 800.000) \right]$$

$$X = 1.675.000$$

Lösningen baseras på förutsättningen att någon realisationsvinstbeskattning inte blir aktuell om lagerbolaget avyttrar sin fastighet för 1.675.000 kronor. Vi kan här anta, att byggnadsbolaget före aktieförvärvet undersökt innehavstid, indextal och övriga faktorer som påverkar realisationsvinstberäkningen och att man därvid funnit att ett pris för fastigheten av 1.675.000 kronor ligger inom den skattefria ramen. Skulle så inte vara fallet, måste givetvis beräkningen justeras och hänsyn tas också till latent skuld för skattepliktig realisationsvinst.

Vår beräkning ger vid handen, att byggnadsbolaget ansett fastigheten i lagerbolaget vara värd 1.675.000 kronor. En *direkt* ägd fastighet, anskaffad för motsvarande pris, får nedskrivas med högst 15 % av 1.675.000 = 251.250 kronor. Med

samma belopp får byggnadsbolaget nu maximalt nedskriva aktierna i lagerbolaget. Lägsta tillåtna värde för aktierna blir följaktligen $1.000.000 - 251.250 = 748.750$ kronor. Värdesättningen av aktierna, i vad den grundas på lagerbolagets fastighetsinnehav, får därmed anses ha skett – för att nu ansluta till riksskattenämndens uttryck – enligt grunder som kunnat godkännas för lager av egna fastigheter.

Riksskattenämndens nyss återgivna uttalande kan sägas utgöra huvudregeln för värdesättning av lageraktier. Emellertid måste beaktas att lageraktier ingår i en större krets av tillgångar, som får behandlas som en *enhet* vid bedömning av skattemässigt lägsta tillåtna värde. Till kretsen hör – förutom lageraktier – lager av direkt ägda fastigheter samt lager av byggnadsmaterial. Riksskattenämnden framhåller, att ”den i räkenskaperna gjorda värdesättningen av lagret i dess helhet bör godkännas, om det *sammanlagda* bokförda värdet å lagertillgångarna icke understiger summan av de lägsta värden å de skilda tillgångsgrupperna, som enligt vad ovan sagts kunna godtagas”. Detta betyder att en av tillgångsgrupperna, t ex lageraktier, kan skrivas ner *under* sitt lägsta värde – beräknat för denna grupp för sig – förutsatt att motsvarande utrymme är outnyttjat i nedskrivningshänseende hos de båda andra grupperna.

Organisationsaktier

Organisationsaktier har ställning av anläggningstillgångar i byggnadsbolagets rörelse. Nedskrivning av aktiernas värde medför avdragsrätt vid taxering endast under förutsättning att ”värdeminskningen ej är att likställa med kapitalförlust”. Detta framgår av stadgande i punkt 6 av anvisningarna till 29 § KL. I praxis har stadgandet ifråga tolkats ganska restriktivt – något som får ses mot bakgrund av att medgivna avdrag inte kan återföras till beskattning vid avyttring av aktierna efter fem års innehav. Praxis’ inställning synes kunna sammanfattas på så sätt, att avdrag får åtnjutas endast under förutsättning att förlust på aktierna blivit definitivt konstaterad i samband med aktiernas avyttring eller i samband med organisationsbolagets likvidation och – i dessa fall – endast under den ytterligare förutsättningen att förlusten inte motsvaras av några dolda värden, t ex hyresrätter, som kommit byggnadsbolaget till godo genom aktieinnehavet. Så länge organisationsbolaget består och aktierna är kvar i byggnadsbolagets ägo, kan avdrag således i regel inte påräknas för nedskrivning av aktiernas värde. Organisationsaktier utgör med andra ord inte nedskrivningsobjekt i vedertagen mening.

3. Beskattning vid avyttring av aktierna

Lageraktier

Vad som inflyter på grund av avyttring av lageraktier räknas i sin helhet som skattepliktig *intäkt av rörelse* för byggnadsbolaget. Innehavstidens längd och sättet för förvärvet är utan all betydelse. Vinst som uppkommer genom avyttringen träffas alltså av oinskränkt beskattning, medan förlust å andra sidan medför omedelbar och oinskränkt avdragsrätt. Resultatberäkningen sker med utgångspunkt från den i

räkenskaperna gjorda värdesättningen av aktierna (förutsatt givetvis att värdesättningen inte frångåtts vid taxering). Härav följer att all dold reserv, som kan ha tillskapats genom nedskrivning av aktiernas värde under innehavstiden, till fullo återförs till beskattning i samband med avyttringen. Beskattningseffekten blir med andra ord i princip densamma som när avyttring sker av andra lagertillgångar i byggnadsbolagets rörelse, t ex direktägda förvaltningsfastigheter.

Organisationsaktier

Vinst vid avyttring av organisationsaktier beskattas enligt *realisationsvinstreglerna* i 35 och 36 §§ KL. Innehavstidens längd får därmed en avgörande inverkan på beskattningens reella effekt. Om de med vinst avyttrade aktierna innehafts kortare tid än två år, tas hela vinsten upp till beskattning. Gäller avyttringen aktier, som innehafts två år men mindre än fem år, beskattas vinsten till reducerat belopp enligt den välkända fallande skalan. Rör det sig om ”fullmogna” aktier – innehavstid fem år eller mer – träder 10 %-schablonen normalt i tillämpning. Detta är huvudreglerna. Av specialreglerna på området bör åtminstone en här omnämnas, nämligen den i 35 § 3 mom. sjätte stycket, som föreskriver generellt undantag från beskattning i de fall organisationsaktier överläts från ett bolag till ett annat inom samma koncern. Anmärkas bör kanske också att beskattning enligt 10 %-schablonen under vissa förutsättningar kan upphävas genom dispens av Kungl. Maj:t.

Förlust vid avyttring av organisationsaktier är i viss utsträckning avdragsgill inom realisationsvinstskattesystemets ram. Sedan gammalt gäller den regeln att realisationsförlust får kvittas mot realisationsvinst som uppkommit under samma beskattningsår som förlusten. Vid beräkning av det kvittningsbara förlustbeloppet tillämpas samma fallande skala som i vinstfallen, när innehavstiden för aktierna ligger mellan två och fem år. Gäller förlustavyttringen aktier, som innehafts fem år eller mer, är kvittningsrätt enligt nuvarande regler utesluten.

Under vissa förutsättningar kan förlust vid avyttring av organisationsaktier vidare berättiga till avdrag såsom för driftskostnad i rörelse. Det är den tidigare omnämnda föreskriften i punkt 6 av anvisningarna till 29 § KL som i princip öppnar denna möjlighet. Som redan framhållits är emellertid praxis vanligen ganska restriktiv vid tillämpningen av stadgandet ifråga. För att komma i åtnjutande av avdrag såsom för driftkostnad i rörelse krävs i regel en mycket stark bevisning – som ger vid handen att förlusten på aktierna är både definitiv och reell. I åtskilliga rättsfall har avdrag vägrats under motivering att förlusten motsvarats av dolda värden, som kommit det avyttrande företaget till godo genom aktieinnehavet. Den bokföringsmässiga förlusten på aktierna har med andra ord i dessa fall inte ansetts utgöra sådan reel förlust, som kan jämföras med driftkostnad i rörelse.

4. Resultatutjämnning mellan bolagen genom öppna koncernbidrag

Byggnadsbolag, som är innehavare av lageraktier och organisationsaktier, har vissa möjligheter att åstadkomma en skattemässig resultatutjämnning mellan bolagen genom

överföringar av öppna koncernbidrag enligt bestämmelserna i 43 § 3 mom. KL. Avgörande skillnader framträder även i detta sammanhang mellan de båda aktieslagen. Ytterst beror skillnaderna härvidlag på den koppling lagstiftaren gjort mellan koncernbidragsreglerna och reglerna om beskattning av uppbyggnadsaktieutdelning.

Förutsatt att samtliga i lagen angivna krav av formell natur är uppfyllda kan överföring av koncernbidrag bli aktuell i följande fall.

Mellan byggnadsbolag och lagerbolag

Om byggnadsbolaget innehar mer än 90 % av aktierna i lagerbolaget och detta koncernförhållande består under hela beskattningsåret för båda bolagen, är byggnadsbolaget berättigat till avdrag vid taxering för koncernbidrag som lämnas till lagerbolaget. Däremot kan överföring av koncernbidrag i motsatt riktning inte ifrågakomma. Lagerbolaget har alltså inte rätt till avdrag för koncernbidrag som lämnas till byggnadsbolaget. Spärren mot avdrag i sistnämnda fall motiveras därav, att bidragsmottagaren är skattskyldig för aktieutdelning från bidragslämnaren. Vid utformningen av bestämmelserna i 43 § 3 mom. KL har lagstiftaren sett till, att utdelningsbeskattningen inte kan sättas ur spel genom överföringar av koncernbidrag.

Möjligheten för byggnadsbolag att med avdragsrätt lämna koncernbidrag till lagerbolag kan i en del fall vara värd att utnyttja. Om t ex lagerbolagets egen fastighetsförvaltande verksamhet inte ger tillräckligt överskott för att möjliggöra effektivt utnyttjande av värdeminskingsavdrag och procentavdrag, kan överföring av koncernbidrag från byggnadsbolaget leda till en totalt sett lägre beskattning. Överföringar i större omfattning än som motiveras av dylika speciella skäl är däremot – ur företagets synvinkel – som regel inte tillrädliga. Vinstmedel som ackumuleras hos lagerbolag kan nämligen inte i någon form ”tas hem” igen till byggnadsbolaget utan att utlösa ett extra beskattningsled.

Mellan byggnadsbolag och organisationsbolag

Innehar byggnadsbolaget mer än 90 % av aktierna i ett organisationsbolag och har detta koncernförhållande består under hela beskattningsåret för båda bolagen, kan koncernbidrag – med avdragsrätt – lämnas såväl från byggnadsbolaget till organisationsbolaget som från organisationsbolaget till byggnadsbolaget. Här föreligger alltså ingen spärr mot avdrag för koncernbidrag som går i riktning ”nerifrån och upp” i koncernen. Detta sammanhänger med att bidragsmottagaren inte är skattskyldig för aktieutdelning från bidragslämnaren.

Genom att koncernbidrag kan lämnas i båda riktningarna har bolagen ifråga möjlighet att åstadkomma en långtgående resultatutjämnning. Ingenting hindrar i och för sig att koncernbidrag används för täckande av eljest uppkommande rörelseunderskott hos det mottagande bolaget.

Mellan lagerbolag och organisationsbolag

Om byggnadsbolaget innehar mer än 90 % av aktierna i både ett lagerbolag och ett organisationsbolag och om detta koncernförhållande består under hela beskatt-

ningsåret för samtliga tre bolag, kan koncernbidrag – med avdragsrätt – lämnas från organisationsbolaget till lagerbolaget men däremot inte från lagerbolaget till organisationsbolaget. Att lagstiftaren bara godtar överföring i den ena riktningen sammanhänger – nu liksom tidigare – med frågan om byggnadsbolagets skattskyldighet för utdelning på ifrågavarande aktier. Eftersom lagerbolagets vinstmedel är ”intecknade” av en ovillkorlig utdelningsskatteskuld, kan man inte tillåta att dessa vinstmedel med avdragsrätt flyttas över till organisationsbolaget, varifrån de skulle kunna skattefritt vidareutdelas till byggnadsbolaget. En för lagstiftaren grundläggande målsättning har varit att utdelningsbeskattningens effekt inte i något fall får sättas ur kraft genom överföring av koncernbidrag.

C. Gränsdragningsproblem

En undersökning av effekterna vid inkomstbeskattningen kan på sitt sätt vara ägnad att belysa karaktären hos lageraktier och organisationsaktier i byggnadsrörelse. Bilden bör nu kompletteras med en redogörelse för ett par specialfall, där gränsdragningsfrågan ter sig problematisk. Gränslinjerna på detta område är inte fullt så raka som den hittills lämnade karaktistiken kan synas ge vid handen.

Lageraktier

Lageraktier i byggnadsrörelse kan teoretiskt sägas representera en rätt att förfoga över en eller flera fastigheter – låt vara på indirekt väg. För att man skall kunna tala om förfoganderätt måste emellertid aktieinnehavet vara av viss storleksordning. En obetydlig minoritetspost aktier i ett fastighetsförvaltande bolag kan inte gärna vara att betrakta som lageraktier, eftersom ägaren av aktieposten knappast har någon möjlighet att påverka dispositionen av bolagets fastighetsinnehav. Dylika småposter, som inte ger något verkligt inflytande, torde i regel få hänföras till kategorin kapitalplaceringsaktier.

Hur stort innehavet behöver vara för att karaktären av lageraktier skall slå igenom har länge varit en oklar fråga. På en del håll har antagits att röstmajoritet i det fastighetsägande bolaget härvidlag skulle utgöra en lägsta gräns. Det förefaller emellertid inte osannolikt att gränsen kan gå något lägre än vid röstmajoritet. Tänkbart vore att här knyta an till den schablon – 25 % – som lagstiftaren själv valt som gränsvärde vid definitionen av kapitalplaceringsaktier i anvisningarna till 54 § KL. När aktieinnehavet inte når upp till 25 % av röstvärdet, anses sambandet mellan företagen vara så avlägset att aktieposten normalt bör betraktas som ren kapitalplacering för ägarföretaget. Först när 25 %-gränsen passeras anses ägarföretagets inflytande bli tillräckligt starkt för att motivera en bestämd effekt i inkomstskattehänseende. Det synsätt som ligger bakom stadgandena i 54 § KL bör kunna vara till ledning även i det sammanhang som nu är aktuellt. I avvaktan på att frågan får sin lösning i rättspraxis synes det alltså försvarbart att utgå ifrån, att karaktären av lageraktier förutsätter ett aktieinnehav som motsvarar åtminstone 25 % av röstvärdet. Ligger innehavet under denna gräns, torde aktierna böra betraktas som kapitalplaceringsaktier.

Den skattemässiga behandlingen av kapitalplaceringsaktier ägnas ingen direkt uppmärksamhet i denna uppsats, men det kan ändå vara på sin plats att här i all korthet anmärka, att utdelning på dylika aktier alltid är skattepliktig för mottagaren, att aktierna inte utgör nedskrivningsobjekt i vedertagen mening och att avyttring av aktierna ifråga alltid föranleder tillämpning av realisationsvinstreglerna.

Enligt den allmänna karakteristik av lageraktier som lämnats under avsnitt A består lagerbolags verksamhet uteslutande eller så gott som uteslutande i att äga och förvalta fastigheter för byggnadsbolagets räkning. Att det inte *enbart* behöver röra sig om fastighetsförvaltning synes befogat att anta. Om ett byggnadsbolag förvärvar samtliga aktier i ett bolag som dels äger och förvaltar fastigheter, dels driver en mindre rörelse vid sidan av fastighetsförvaltningen, t ex detaljhandel eller restaurang, torde förekomsten av rörelsen i och för sig inte behöva förta aktierna deras karaktär av lageraktier i byggnadsbolagets hand. Ju mindre rörelsen är i jämförelse med den fastighetsförvaltande verksamheten och ju mer avlägset samband den har med bygg- och fastighetsområdet, desto större anledning har man att bortse från rörelsen vid bedömning av aktiernas karaktär. Mest väsentligt av allt är givetvis att rörelsen inte har sådan inriktning att fastighetsbeståndet i bolaget smittas ner som omsättningstillgångar. Om så sker, bortfaller nämligen smittan i aktierna och dessa får ställning av anläggningstillgångar i ägarens hand.

Organisationsaktier

Aktier i bolag, som uteslutande bedriver fastighetsförvaltning, är i byggnadsbolagens hand regelmässigt att betrakta som lageraktier. I *ett* speciellt fall – viktigt att uppmärksamma – får emellertid dylika aktier faktiskt ställning av organisationsaktier. Specialfallet kan här få representeras av förhandsbeskedsärendet RN 1964 nr 3: 7, som gällde de skattemässiga relationerna mellan ett byggnadsbolag och ett helägt, enbart fastighetsförvaltande dotterbolag. Den enda tillgången i dotterbolaget utgjordes av en fastighet, vilken byggnadsbolaget disponerade som huvudkontor för sin byggnadsrörelse. Vid förvärvet hade fastigheten varit bebyggd, och byggnaderna hade använts i väsentligen oförändrat skick under hela den tid fastigheten innehafts – omkring 12 år. Endast en del mindre ändrings- och justeringsarbeten hade utförts på fastigheten av byggnadsbolaget. Aktierna i det fastighetsförvaltande dotterbolaget ansågs *inte* ha karaktär av lageraktier för byggnadsbolaget. Realisationsvinstreglerna förklarades tillämpliga i händelse av avyttring.

Teoretiskt kan utgången i ärendet motiveras på så sätt, att aktierna här utgjorde substitut för något som bar *anläggningstillgångs* alla egenskaper. Fastigheten ifråga var uppenbarligen inte avsedd för omsättning utan för stadigvarande användning i byggnadsrörelsen. I byggnadsbolagets direkta ägo skulle fastigheten ha betraktats som osmittad och vad som trätt i fastighetens ställe, dvs aktierna, måste i konsekvens härmed också betraktas som osmittad egendom.

Därmed är det på sin plats att göra ett tillägg till den allmänna karakteristik som redovisats under avsnitt A. Som kriterium på lageraktier har sagts gälla, att lagerbolagets verksamhet skall bestå i förvaltning av en eller flera fastigheter för bygg-

nadsbolagets räkning. Denna beskrivning är för vid. Fråga måste nämligen vara om fastigheter som – vid ett tänkt direkt innehav – får ställning av omsättningstillgångar i byggnadsbolagets rörelse. Utgör aktierna substitut för fastigheter av anläggningstillgångars natur, bör de inordnas i gruppen organisationsaktier.

D. Kan aktierna byta skattemässig karaktär?

Problemet att bestämma till vilken kategori aktierna hör blir som regel mest brännande när fråga uppkommer om att avyttra aktierna. Det är betecknande att nästan alla förhandsbeskedsärenden på detta område handlar just om konsekvenserna vid tilltänkt avyttring. Att förhandsbeskedsvägen flitigt utnyttjas är för övrigt ganska naturligt, eftersom frågan om inplacering av aktierna i den ena eller den andra gruppen ej sällan gäller högst betydande skattebelopp i avyttringsläget.

Fråga är nu hur pass bunden man i varje situation är av aktiernas *tidigare* behandling i skattehänseende. Har det t ex vid avyttring någon betydelse att utdelning på aktierna tagits till beskattning hos byggnadsbolaget under hela innehavstiden eller att värdet på aktierna vid något tidigare tillfälle ansetts kunna skrivas ner enligt gällande lagervärderingsregler? Är aktierna en gång för alla stämplade som antingen lageraktier eller organisationsaktier, eller kan de i samme ägares hand byta skattemässig karaktär?

Det synes lämpligt att diskutera nu antydda spörsmål i två skilda steg. Först berörs förutsättningarna för överflyttning av aktierna från gruppen organisationsaktier till gruppen lageraktier. Därefter tas frågan upp om överflyttning i motsatt riktning, dvs från gruppen lageraktier till gruppen organisationsaktier.

Från organisationsaktier till lageraktier

Diskussionen i denna uppsats har baserats på förutsättningen att det organisationsbolag, varom fråga är, driver egen självständig byggnadsrörelse, tomtrörelse eller handel med fastigheter. När verksamheten har denna inriktning är organisationsbolagets fastighetsinnehav – bortsett från rena driftfastigheter – smittat som omsättningstillgångar hos bolaget och avyttring utlöser följaktligen oinskränkt beskattning såsom för inkomst av rörelse. Å andra sidan kan skattemässig resultatutjämning inom vissa gränser åstadkommas i organisationsbolaget genom rätten till lagernedskrivning av kvarvarande fastighetsinnehav.

Antag nu att organisationsbolaget helt upphör med sin rörelse och att verksamheten utslutande inriktas på renodlad fastighetsförvaltning. Övergår aktierna därmed till att bli lageraktier i byggnadsbolagets hand?

Ett vägledande förhandsbeskedsärende finns att tillgå vid bedömningen av denna situation, nämligen RN 1962 nr 2: 9. Fråga var här om ett bolag, som för egen del inte drev rörelse men som ägde samtliga aktier i ett byggnadsbolag. Rörelsen i dotterbolaget innefattade dels entreprenadverksamhet, dels uppförande av byggnader i egen regi. Hos moderbolaget övervägde man att lägga om verksamheten på visst sätt. En tänkt handlingslinje var att överföra dotterbolagets byggnadsverksamhet till

moderbolaget och att göra dotterbolaget till ett enbart fastighetsförvaltande bolag. Vid den planerade omläggningen avsåg man att låta moderbolaget överta dotterbolagets samtliga tillgångar och skulder med undantag för dess fastigheter och fastighetslån. Hos riksskattenämnden begärde moderbolaget besked huruvida aktierna i dotterbolaget efter en sådan omläggning kunde betraktas som lageraktier samt huruvida – och inom vilka gränser – nedskrivning av aktiernas värde kunde anses avdragsgill vid moderbolagets taxering. Riksskattenämnden gav det beskedet, ”att dotterbolagets fastigheter för närvarande äro att anse som lagertillgångar för dotterbolaget, att sökandebolagets aktier i dotterbolaget för närvarande äro att anse som organisationsaktier i sökandebolagets hand samt att sökandebolagets aktieinnehav icke i beskattningshänseende ändrar karaktär i och med att dotterbolaget upphör att driva byggnadsrörelse”. Rätten till lagernedskrivning av aktiernas värde förklarades följaktligen spärrad.

Den avgörande faktorn är här smittan i dotterbolagets fastighetsinnehav. Rörelsekaraktären går inte ur så länge någon enda fastighet finns kvar – i samme ägares hand – av ett en gång nedsmittat fastighetslager. Huruvida aktiviteterna i rörelsen utåt sett avtynar eller helt försvinner torde i regel sakna all betydelse. Det allmänna har en latent fordran i alla dolda reserver som kan finnas i ett smittat fastighetslager, och denna fordran upphör inte att gälla förrän rörelselagrets ägare avhänt sig den sista resten. Att rörelsekaraktären anses bestå måste givetvis få den konsekvensen, att aktier i ett bolag, som drivit byggnadsrörelse men som övergått till att bara förvalta sitt smittade fastighetslager, *behåller* karaktären av organisationsaktier i ägarens hand. Tidigast när det smittade lagret i bolaget blivit helt tomt kan aktiernas ställning möjligen rubbas.

Vad nyss anförts torde berättiga till slutsatsen, att överflyttning av aktier – hos en och samme ägare – från gruppen organisationsaktier till gruppen lageraktier i praktiken knappast någonsin blir aktuell. Att sådan överflyttning ändå *kan* förekomma ger rättsfallet RÅ 1955: 773–774 exempel på. Rättsfallet ifråga – som utförligt kommenterats av Leif Mutén i arbetet ”Inkomst eller kapitalvinst” sid 274–275 – gällde en byggmästarhustru, fru G, som ägde samtliga aktier dels i ett byggnadsbolag, dels i ett antal fastighetsförvaltande bolag. Vid avyttring av aktierna i bolagen blev fru G beskattad för all vinst såsom för inkomst av rörelse. Såvitt gäller aktierna i fastighetsbolagen är utgången i målet inte på något sätt anmärkningsvärd. Ifrågavarande aktier hade alldeles klart karaktär av lageraktier i fru G:s hand. Däremot kan det synas förbryllande att fru G blev rörelsebeskattad även för vinsten på byggnadsbolagsaktierna. Förklaringen torde ligga däri, att byggnadsbolaget ansetts ändra verksamhetsinriktning strax före aktiernas avyttring och att aktierna därigenom bedömts byta karaktär från organisationsaktier till lageraktier. Byggnadsbolaget hade nämligen överfört hela sin rörelse till ett av fru G nybildat bolag och i stället tillförts en fastighet från ett av fastighetsbolagen. Något nersmittat fastighetslager härrörande från den tid det ”gamla” byggnadsbolaget för egen del drev aktiv byggnadsrörelse, synes inte ha legat kvar i bolaget. Omständigheterna tydde således på att bolaget påbörjat en helt ny verksamhet, i alla avseenden jämställd

med fastighetsbolagens och uteslutande inriktad på fastighetsförvaltning. Vid avyttringen ansågs därför aktierna i samtliga bolag böra behandlas som lageraktier. Det förhållandet att fru G tydligen satt i system att utnyttja bolag som mellanled vid fastighetsförsäljningar och att hon alltså *hade kvar* sin byggnadsrörelse – låt vara i nytt bolag – får antas ha haft en avgörande inverkan på utgången i målet.

Från lageraktier till organisationsaktier

Hos lagerbolag är ”inkrämet” av fastigheter inte rörelsesmittat. Därav följer, å ena sidan, att avyttring av fastighet inte utlöser annan beskattning än den som för- anleds av realisationsvinstreglerna och, å andra sidan, att någon rätt till skattemässig lagermedskrivning av fastigheternas värde inte föreligger. För aktieägaren, dvs byggnadsbolaget, utgör vinsthemtagning från lagerbolag genom utdelning på aktierna alltid skattepliktig inkomst, men aktieägaren kan å andra sidan åstadkomma viss skattemässig resultatutjämnning i sin egen rörelse bl a genom rätten att utnyttja aktierna som nedskrivningsobjekt.

En tillbakablick på förhållandena under den tid aktierna innehafts – med undersökning av hur beskattningen i nyssnämnda hänseenden reglerats – kan givetvis vara till ledning vid bedömning av aktiernas karaktär i en avyttringssituation. Fråga är emellertid vad en sådan tillbakablick kan vara värd, om förhållandena undergått väsentliga förändringar, som i tiden ligger nära det ”kritiska” avgörandets stund. Låt oss diskutera den frågan med utgångspunkt från ett något tillspetsat exempel.

Vi antar att byggnadsbolaget år 1965 förvärvat samtliga aktier i ett renodlat fastighetsförvaltande bolag, Z, för 1.000.000 kronor. Båda bolagen förutsätts ha räkenskapsår sammanfallande med kalenderår. Med anknytning till ett tidigare sifferexempel antar vi vidare, att värdet på aktierna i Z – i deras egenskap av omsättningstillgångar för byggnadsbolaget – skrivits ner ”i botten”, till 748.750 kronor, redan under själva anskaffningsåret och att byggnadsbolaget fått åtnjuta avdrag för nedskrivningen vid 1966 års taxering. Bolaget Z förutsätts sedan vara enbart fastighetsförvaltande fram till år 1970, då bolaget antas ändra verksamhetsinriktning och övergå till att driva yrkesmässig handel med fastigheter. Slutligen antar vi att byggnadsbolaget år 1971 avyttrar samtliga aktier i Z till utomstående för 1.500.000 kronor. Hur skall beskattningsfrågan lösas?

Först bör slås fast att aktierna i Z byter karaktär – från lageraktier till organisationsaktier – i samma ögonblick som bolaget år 1970 övergår till att driva en rörelse, vari dess fastighetsinnehav smittas ner som omsättningstillgångar.

Från teoretisk utgångspunkt kan nu hävdas att denna överflyttning till gruppen organisationsaktier rätteligen borde utlösa en *avskattning* hos byggnadsbolaget. Vad som skett är ju nämligen det att omsättningstillgångar tagits ut ur byggnadsbolagets rörelse och förvandlats till anläggningstillgångar. Till beskattning såsom rörelseinkomst för byggnadsbolaget borde följaktligen tas upp skillnaden mellan aktiernas allmänna saluvärde vid överflyttningstillfället och deras skattemässiga restvärde vid samma tidpunkt. Om vi för in det antagandet, att allmänna saluvärdet visas utgöra

1.200.000 kronor vid överflyttningen, borde alltså till byggnadsbolagets rörelseinkomst vid 1971 års taxering läggas ett belopp av $1.200.000 - 748.750 = 451.250$ kronor.

Oavsett om avskattning kan ske eller ej vid 1971 års taxering, kommer byggnadsbolaget att träffas av realisationsvinstbeskattning vid 1972 års taxering på grund av själva *avyttringen* av aktierna i Z. Den skattepliktiga realisationsvinsten kan – med tillämpning av schablonregeln för fullmogna aktier – beräknas till 10 % av 1.500.000 = 150.000 kronor. Anmärkas bör här att innehavstiden i ett fall som detta bör anses omfatta hela perioden 1965–1971. Det förhållandet att aktierna först år 1970 fått ställning av anläggningstillgångar i avyttrarens hand torde vara utan betydelse vid beräkning av innehavstidens längd.

Det finns nu anledning att genast återvända till avskattningsfrågan och än en gång understryka, att det resonemang som nyss förts i denna del är rent teoretiskt. Huruvida gällande rätt verkligen medger ett dylikt förfarande är ytterst tveksamt. De uppmärksammade rättsfallen RÅ 1958 ref. 61 (Kölen-fallet) och RÅ 1963: 174 tyder visserligen på att praxis inte är främmande för tanken på avskattning, men någon definitiv bekräftelse på att principen verkligen knäsatts tycks inte ha framkommit. I sammanhanget bör vidare framhållas att det lagförslag om avskattningsförfarande, som år 1963 framlades av skatteflyktskommittén (SOU 1963: 52), inte har föranlett någon lagstiftningsåtgärd. Att lagstiftaren avstått från att genomföra en föreslagen reglering på området är i sig själv en faktor som kan förmodas göra praxis mer obenägen än tidigare att acceptera avskattning enligt nu gällande rätt.

Om avskattning *inte* anses kunna ske när – i vårt exempel – aktierna i Z år 1970 flyttas över till gruppen organisationsaktier, kommer ett verkligt delikat problem att ge sig till känna i samband med aktiernas avyttring år 1971, nämligen problemet huruvida avyttringen skall utlösa inte bara realisationsvinstbeskattning utan även rörelsebeskattning. Från fiskal sida torde på tämligen goda grunder kunna hävdas, att till beskattning såsom rörelseinkomst bör återföras åtminstone så stort belopp som motsvaras av tidigare medgiven nedskrivning, dvs 251.250 kronor (jfr RÅ 1959 ref. 30). Huruvida ytterligare någon del av aktiernas övervärde kan beskattas som rörelseinkomst för byggnadsbolaget vid taxering år 1972 måste tills vidare betecknas som en helt öppen fråga.